

Klaustar nije samo »samostan, manastir« nego i: dvorište usred samostanskih ograda (TL 81).

Kolekta...: sastanak, skup vjernika na molitvi i žrtvi; molitva u misi nad skupljenim pukom (TL 84).

Komemoracija...: spomen, svetkovanje blagdana; posebna molitva u oficiju i misi, kao spomen sveca, svetkovine, koja se slavi zajedno s drugom glavnom svetkovinom dana (TL 84).

Komun...: dio brevijara i misala u kojem su obrasci, molitve zajedničke za pojedine skupine svetaca (TL 86).

Komunikacija...: način na koji su redovnici stjecali povlastice; sudjelovanje katolika u obredima nekatoličkog bogoštovlja (TL 86).

Konfesija...: predjel crkve kod oltara gdje se čuvaju relikvije svetaca... (TL 88).

Kongregacija...: sastanak, vijeće starješinstva u nekojim redovničkim zajednicama... (TL 88).

Konkurencija...: slučaj kad dva blagdana dolaze jedan za drugim, pa im se službe sastaju u vesperama (TL 90).

Konstitucija...: najsvetčanije papino pismo koje sadrži zakon; (u mn.) ustanove, pravila, prema kojima se upravlja redovn. zajednica (TL 92).

Konverzacija...: zajednička zabava, razgovor redovnika poslije objeda i večere (TL 94).

Kor...: skup anđela koji pjevaju pred Bogom; zajedničko moljenje svećenika, redovnika (TG 133).

Korporal...: četverouglasta bijela tkanina na kojoj preko mise stoje hostija i kalež (TL 95).

Košulja...: isto što alba (TL 96).

Kustos, kustod...: svećenik-klerik koji je čuvar crkve, samostana; redovnički starješina kod nekih redovnika; član kaptola koji nadzire ono što se odnosi na službu Božju (TL 101).

5. — Navedeni se propusti ne mogu ispričati, možda, time da se izostavljeni izrazi, ispuštena značenja ne susreću tako često, da nisu važna... Izostavljeni se termini i značenja ne upotrebljavaju nimalo manje nego, npr., riječi: ciborij, celebrirati, egzercicije, kaležnjak, kazula... (koje Rječnik ipak donosi!), da i ne nabrajamo mnoge druge izraze profanoga značenja, koji se vrlo rijetko čuju, male su vrijednosti, pa su ipak našli mjesto u Rječniku. Ako se navodi jedna skupina termina, jedna vrsta značenja, onda bi dosljedno trebalo navesti i ostale riječi, koje se podjednako upotrebljavaju, sva značenja koja riječi imaju.

Na kraju prve knjige Rječnika nalaze se »Dopune i ispravci«. Ima ih mnogo, skoro 5 stranica! Slično bi trebalo provesti reviziju, staviti »Dopune« u treću knjizi i s obzirom na izostavljene riječi i značenja iz područja kršćanske, religiozne terminologije. U slijedećim knjigama Rječnika potrebno je da se uzmu u obzir i izvori s izrazito kršćanskim, religioznim sadržajem, pa da se, po mogućnosti, unesu i sve riječi koje imaju kršćansko značenje. Ako se tako ne učini, Rječnik će imati veliki nedostatak, koji će se teško moći opravdati.

Jeronim Šetka OFM

DJELO O TEMELJIMA GOVORNIŠTVA

Opet smo dobili jednu odličnu knjigu: »Temelje govorništva«* od sveučilišnog profesora dra Đure Gračanina. Potreba takve knjige osjećala se već godinama u našem kulturnom životu. Knjiga prof. Gračanina ispunila je tu prazninu te znači obogaćenje fonda naše poratne literature. »Temelji govorništva« znatan

* Dr Đuro Gračanin, *Temelji govorništva*, str. 157, Zagreb 1968. Naručuje se u pisca (Zagreb, 8. maja 33/1).

su doprinos našoj znanstvenoj literaturi uopće, a posebno teološkoj, koja još uvijek oskudijeva stručnim djelima na domaćem jeziku. Stoga pojava te knjige u našoj javnosti ne smije proći nezapažena. Ne ćemo se ipak upuštati u detaljnu analizu djela, što bi ono po sebi zasluživalo, nego ćemo se ograničiti samo na kratki prikaz uz par sumarnih napomena, što neka potakne čitatelje da sami posegnu za knjigom i okuse njezinu pravu vrijednost.

Odmah treba da upozorimo na jednu važnu činjenicu. Naime, prof. Gračanin prvi u nas, i to s pravom, razgraničava retoriku i homiletiku. Retorika je naravno umijeće dok homiletika spada u teologiju. Tako je koncipirano i njegovo djelo, i tu ideju autor je dosljedno proveo do kraja. »Temeljni govorništva« nisu, dakle, pisani samo za teologe, svećenike, oni imaju općenitu vrijednost. Zato »Temeljni govorništva« mogu poslužiti svakome, jednako laiku kao i kleriku. Dok će prvome to biti potpuno dovoljno za njegove »govorničke potrebe«, dotle teolog očekuje za sebe još logički nastavak djela — homiletiku, koja će ga podići u nadnaravno, teološko govorništvo.

Pogledajmo najprije sadržaj djela.

Poslije kratkog pregleda povijesti govorništva (9—14) autor obrađuje narav govorništva (15—21). Pokazuje njegovu veličinu, uzvišenost i ulogu. S Aristotelom ponire u najintimniju strukturu retorike. Traži najdublje filozofske osnove njezine, otkriva ontičke temelje govora i govorništva. Retorika bazira na istini, objektivnosti, realnosti, zbilji. Uočava onaj verum, klicu istine, što je ima svaki predmet, da time onda i uvjeri. Zato je protivna svakoj sofistici. »Uočiti uvjerljivo« (primarni predmet retorike) i »uvjerljivim predobiti« (sekundarni predmet) (16). Ta duboka osnovanost retorike u filozofiji prožimat će čitavo djelo. Autor se opredjeljuje za klasičnu Ciceronovu definiciju retorike: »Ars dicendi accomodate ad persuadendum« (17). Prikazane su tu i vrste govorništva. Opisujući naravne darove govornika, autor se priklanja mišljenju La Bruyèrea i Udeisa, »da je svatko više-manje rođeni govornik« (24). Govornik pak mora imati trostruku izobrazbu: stručnu, opću i govorničku (25—30). Crtajući ličnost govornika (31—42), autor nam je u njegovim svojstvima (karakternost, ozbiljnost, smjernost, dobrohotnost i osjećajnost, neustrašivost, veličina duše i gorljivost) doista dočarao veličanstvenu figuru retora. Pred našim očima pomalja se lik jednog Demostena, Cicerona: ozbiljan, uzvišen, dostojanstven, etičan. »Vir probus dicendi peritus« (32). Djelo je komponirano tako, da s filozofskih visina logičnom suvislošću pomalo silazi na sve konkretnije prikazivanje. »U nauci o govorništvu... problem govora zauzima središnje mjesto« (43), zato će nam sada autor prikazati bitne značajke govora (43—55). To su predmet, cilj, jedinstvo govora, zatim govor upravljen slušateljstvu, usred danih okolnosti i kao živa riječ. Osim bitnih komponenata govor mora posjedovati i svojstva kojima će uvjeriti (56—70). Pod verum, pulchrum i bonum autor svrstava ova svojstva: jasnoća, jednostavnost, istinitost ili realnost, postepenost, originalnost, stilska dotjeranost, zanimljivost, živahnost, dramatičnost, zanos. Autor će nas, nadalje, poučiti kako ćemo pronalaziti uvjerljivo (71—48). Gdje ćemo ga tražiti, kako sabirati i čuvati. Ne će mimoići ni govorničkog iznalaženja (nadahnúće, razmišljanje). Ne manje jak autor je i u drugom dijelu knjige, pretežno praktičnom, gdje dolazi do izražaja njegovo bogato iskustvo. Doista vidimo, da su »Temeljni govorništva« »plod 30 godina prakse«. Ali nije dovoljno samo posjedovati uvjerljivost, treba znati i uvjeriti. Uvjeravam je mora doseći čitava čovjeka, njegov razum, volju i osjećaje. O tome nam govori poglavlje Način uvjeravanja (85—96). »Kad smo se jednom upoznali s načinom uvjeravanja, potrebno je da zađemo dublje u sistem govorničkog rada ili da se upoznamo s tzv. »tehnikom uvjeravanja« (97). Konačno eto dolazimo na čisto tehničke stvari: sastavljanje govora (105—113), gdje nalazimo raspodjelu i internu strukturu govora. Autor će nam otkriti i neke »tajne uspjeha« (114—126). I na koncu samo držanje govora (127—146), koje obuhvaća dikciju, gestikulaciju i nastup. Zadnja poglavlja prožeta su dubokom psihologijom, bilo retora, bilo auditorija, odišu proživljenošću, iskustvom i rutinom, puna su dragocjenih podataka, a popraćena fotografijama i grafikonima.

Djelo sa stručne strane ima, bez sumnje, veliku vrijednost. Stvar je znanstveno fundirana. Autor je prostudirao retoriku na izvorima, bilo starim, bilo novim. Svoje znanje crpe jednako iz onog zlatnog doba, kada je »regina artium« dosegla svoj vrhunac, kao i iz kasnijih vremena. Dok s jedne strane na stranicama knjige često susrećemo Aristotela, Cicerona, Laktancija, Kvintilijana, isto tako djelo je protkano mislima i citatima suvremenih retora i teoretičara. O tome svjedoči i iscrpna literatura na kraju knjige. Sinteza dakle »vetera et nova«, klasike i modernosti, plus piščeva izvornost rezultira »Temelje govorništa« kao zaokruženu cjelinu, kao originalno djelo, kao odličan priručnik retorike.

Posebnu dražest daje knjizi njezin način obradbe. Autor je uspio povezati strogu znanstvenost s književnom ljepotom. Stil mu je čitak, ugodan i lak, jezik čist i dotjeran. Lakoća argumentiranja, finoća psihološkog zapažanja, kristalna jasnoća, osjećaj mjere i takt — odlike su knjige. Zato se ona tako rekavši čita, a ne uči. Zar slijedeći reci ne odaju retora! »Zar ne nastupa sjajno govornički ona inače sasvim neuکا majka, što pred sucima pokušava oteti smrti svoga sina? Tko joj daje riječi i argumente, pred kojima ustupa strogost tužitelja? Tko osposobi onoga trgovca, da tako spretno i domišljato hvali svoju robu te i onoga, kome nikako nije bila potrebna nagovori da je kupi? Tko onome srednjoškolcu, što ga drugi nepravedno optužiše, uli onu silu rječitosti te se tako uvjerljivo brani? Tko li poduči dijete, što se spremalo nešto izmoliti od svojih roditelja, da tako milo formulira svoju molbu, da s toliko taktičnosti izabere za nju svoj trenutak, i da on najtvrdje u tako lijepom svjetlu prikaže?« (24). Za primjer pak jasnog prikazivanja uzmimo govor o samoj jasnoći: »Idući za tim da neposredno uvjeri i predobije, govor, sasvim shvatljivo, mora biti jasan. A jasan će biti onda, kad slušatelji smjesta i bez napora mogu shvatiti o čemu se govori. Za razliku uistinu, od pisane riječi, koju možemo polaganom slijediti, a prema potrebi i ponovno čitati, govor prolazi ispred nas priličnom brzinom, pa je stoga veoma važno da sve bude rečeno tako, da se smjesta i lako mogne razumjeti« (57). Osobito su uspjeli oni kratki, sažeti uvodi na početku poglavlja. Evo jednog primjera, gdje se u samo dvije rečenice rekapitulira prošlo poglavlje i majstorski prikazuje novo: »Ako je jedan od temeljnih zahtjeva uvjerljiva govora jasno, jednostavno, istinito izložiti stvar, ne manje je potrebno da ljepota stvari dođe što snažnije do izražaja. A doći će, ako je postepeno, originalno i stilski dotjerano budemo iznosili pred slušatelje« (62). Ili pak jednostavni prijelazi na slijedeće poglavlje: »No nije dosta voditi računa o slušateljstvu, treba se osvrnuti i na okolnosti u kojima govorimo« (50).

Pravi pak uvid u kompletnu vrijednost knjige dobit ćemo tek kad je sami pročitatmo. Ne će biti na odmet spomenuti na koncu lijep tisak i ukusnu opremu knjige.

»Temelji govorništa« morali bi naći mjesto u biblioteci svakog intelektualca, pogotovo onog, koji javno nastupa kao profesor, sudac, odvjetnik, svećenik, nastavnik, političar, učitelj. Knjigu stoga toplo preporučujemo, autoru pak čestitamo i želimo, da što prije tiska i nastavak »Temelja govorništa«, naime, »Nauku o propovjedništvu«.

Jerko Barišić

NEPOGREŠIVOST I NEZABLUDIVOST

U osvrtu na službeni hrvatski prijevod *Dogmatske konstitucije o Crkvi* (*Lumen gentium*), tiskanu u ovom broju *Crkve u svijetu*, g. Mato Zovkić raspravlja, među ostalim, i o terminima *nepogrešivost* i *nezabludivost* u vezi s latinskim crkvenim terminom *infallibilitas*. Pitanje je zanimljivo, i samo po sebi i u shvaćanju g. Zovkića. Pitanje je i važno, pa o njemu treba govoriti. G. Zovkić ustaje protiv termina *nepogrešivost*, a zalaže se za termin *nezabludivost*. Pri tome, on i jedno i drugo tretira s borbenom opredijeljenošću. (Borbenosti u mladih ljudi dosta ne će nikada nestati, ali je ona uvijek, posebno kad je dobronamjerna i konstruktivna, simpatična i mila, što je i ovdje slučaj). Kad se